

Vesikalardan notlar :

İNGİLTERE'DE YAZILMIŞ İLK TÜRKÇE ŞİİRLER

O. BURİAN

İngiltere'de XVII. yüzyılda çıkarılan şiir seçkiliklerinden tebrik yahut taziye yollu sunulanlarında, hele bu seçkilikler üniversitelerden birinde hazırlanmışsa, çeşitli dillerde şiir verme bir gelenektir. Böylece, üniversitenin geniş bilgi sahibi ilim adamlarıyla dolu olduğu da etrafa gösterilmiş olurdu. Oxford o zamanlar felsefe ve edebiyatta kendini en tanıtmış üniversite olduğu için, bu türlü seçkiliklerin orada daha sık hazırlandığı görülüyor. Bu seçkiliklere bakarsak hemen hepsinin Lâtince, Yunanca, Fransızca, İngilizce şiirlerden meydana getirildiğini görürüz. Kiminde bu dillere Arap, İbrani, Fars dilleri de katılmaktadır. Taradıklarımın beşinde ben Türkçe şiirler de buldum.

Bunların ilki, Birinci Jak'ın ölen veliahtı için yazılmış ağıtlar arasındaki iki mısradır. Şiirler küçük *quarto* boy bir ciltte toplanmıştır, kitabın adı *Eidyllia in Obitum Fulgentissimi Henrici*, Oxoniae, 1612 ; British Museum'daki kaydı 161. b. 42 dir. Kitap Geldani, Suryani, Arap ve Türk dillerinde birer kıt'ayla başlıyor. Geldani dilindeki mısralar İbrani harfleriyle, öbürleri Lâtin harfleriyle dizilmiş. Yazan Josephus Barbatus, Arabs Memphiticus Cophtéus, anlaşıyor ki Türkçesi kıt olan bir kimseymiş. Yazdığı beyit şudur :

TURCICA

*Netzapha eidi sag iken ha Ephendi benum saggligim
Olunden sogra bagada chosh eidi air olym.*

Birinci denemeye ikincisi arasına üç çeyrek asırlık bir zaman giriyor. 1688 yılında İkinci Jak'ın bir veliahtı doğması üzerine yazılan bu şiir, öbür kutlama şiirleriyle bir arada bir *folio* halinde çıkmıştır. Sayfaları karışık ciltlenmiş olan bu kitap British Museum'da T. 21* numarada kayıtlıdır. İçinde Lâtince, Yunanca, İngilizce, Arapça şiirlerden başka Th. Hyde, S. T. D. è Coll. Reginae imzalı şu Türkçe şiir vardır : (Kitabın adı *Strenae Natalitiae Academiae Oxoniensis in Celsissimum Principem, Oxonii, 1688, dir.*)

Carmen Turcicum

یا قتلو فرخزان سعادتمند
نفس اوغلی اولاجق دولتند
جوق سرور کتورن خود انسانه

چوق فرح ایلین خود انسا نه
ایل و اوردو هپسی خواص و عام
اون یالکندرن شادی بو عام
حال صیانتلق حال حضوردر
حال مردلق اوشبو حال زوردر
و کر تنکری اوزون دری ویرن
کرک در شمدی راضی اولورسن
عمر دراز باشد بسیار باد
تخت شاه همیدون فیوز آباد

Profesörün mısralarını Türkçeden çok Farsça bilgisine dayanarak yazdığı görülüyor.

Tuhaf bulunacak bir taraf varsa, İkinci Jak tahttan indirilip yerine Felemenk'ten I. Vilhelm ile Mary çağrıldığı vakit, aynı kalemin onlara da Türkçe bir hoşgeldiniz şiiri yazmış olmasıdır. Bu şiir Lâtince, Yunanca, Arapça, Farsça, İbrani dilinde diğer şiirlerle birlikte *folio* bir cilt halinde çıktı. Kitabın adı *Vota Oxoniensia pro Serenissimis Guilhelmo Rege et Maria Regina M. Britanniae etc Nuncupata*. Oxonii, 1689; British Museum'daki kayıt numarası 112. f. 5 dir.

Carmen Turcicum

تنکری راضی اولسون که غیر مغلوب
پادشاهمز بو پره حاصل اولوب
اول دینیز فساددن امان ویردی
اول جائمز اولومدن رها ویردی
انوک ایچون تنکری صواش ایلدی
قتلسز اوکا بونده منصوب ایلدی
تخت اوزره هر زمان ثابت اولسون
یولداشته دیری اوزون اولسون
اول کونک دن بزمه کوندرلش*
دخی کونکدن هب زمان یارلنمش
چوق نسل کاشکی دوتسه انوک یولداش
چوق یل دولتو قالسه انوک باش

Şiirin altındaki imza Thomas Hyde, S. T. D., Probibliothecarius Bodlejanus'tur. Bu ad üzerinde biraz durulmaya değer. Thomas Hyde doğu dillerinde Avrupa'nın en bilgili adamı olarak tanınmıştı. Cambridge Üniversitesinde Arapça okumuştur. İhtisası Fars dilindeydi. Sonra Oxford Ünivesitesinde profesörlük aldı. Daha sonra da Oxford'un her yana ün salmış Bodleian Kütüphanesine müdür oldu. Büyük doğu bilgini Edward Pococke ölünce yerine Hyde'ı Arapça profesörü seçtiler. Oxford'da

* Aslında « کوندرلش » yazılıp, dizilirken « ر » düğmüğü olabilir.

kırk beş sene doğu dilleri üzerine ders verdi, kitap yazdı. Türkler bakımından en büyük hizmeti 1665 yılında Oxford'da Uluğbey'in eserini Farsça metni ve Lâtince tercümesiyle birlikte çıkarmış olmasıdır. Ölümünden sonra 1718 yılında da, Türklerin dinî merasimleri filan hakkında Bovius'un yazdığı eseri onun hazırladığı şekilde bastırdılar.

Bizi ilgilendirecek dördüncü seçkilik British Museum'da 837. m. 10 numarada kayıtlı bir *folio*'dur. Adı da *Academiae Oxoniensis Gratulatio pro Exoptata Serenissimi Regis Guilielmi ex Hibernia Redit*, Oxonia, 1690. İçinde Lâtince, Yunanca, Arapça, Farsça şiirler bulunmaktadır. Arapça altı mısralık kıtayı, günün tanınmış doğu bilgini, Oxford'da Arap ve İbranî dilleri profesörü olan Edward Pococke yazmıştır. Dörder mısralık Türkçe ve Farsça kıtalarsa Hyde kalemindedir.

Carmen Turcicum

ایرلیم صواش خنکارمزه که قهرماندر
اولکه بو زمان ایکنچی صاحب قراندر
یاغی لر اولدردی بر اوزره بصدی
اندن صکره بر هبسی دترش کلدی

Görüleceği üzere kıta bir zaferi anıyor. Kitaptaki bütün şiirler gibi bu da İrlanda fethinden dönen Üçüncü Vilhelm'e sunulmak üzere yazılmıştır. Gerçi Türkçesinde şiir değeri aramak fazla olur, fakat göz önünde tutulacak taraf söyleyişteki sadeliktir. Düşman yerine "yağı," kelimesini kullanışı, XVII. yüzyıl sonlarında kullanılaburan Türkçe kelimelerin zannedildiğinden çok olduğuna bir işarettir.

1695 yılında Kraliçe Mary'nin ölümü üzerine Oxford Üniversitesi *Pietas Universitatis Oxoniensis in Obitum Augustissimae Desideratissimae Reginae Mariae*, Oxon., 1695, başlığıyla büyük boy *folio* bir cilt halinde ağıtlar çıkardı. British Museum nushası 112. f. 6 numarada kayıtlıdır. Bu seçiklik dil bakımından en çeşitli seçkiliktir. İçinde Türkçeden başka Lâtince, Yunanca, İbranî, Arapça, Farsça, Süryanî, Samara, Habeş, Kıpt, Malaya, Gal, eski İngilizce gibi az işitilir dillerden şiirler yer almıştır. Fars, Türk ve Malaya dillerindeki mısralar, (bu sefer Arapça profesörü olarak tanıtılıyorsa da) yine aynı Thomas Hyde kalemindedir.

Carmen Turcicum

اولشدر الو خاتونمزه جنتلو
قویوردی خنکارمزه یرده غصه لو
عورت دیندار ایدی هب اییک سوردی
ادب هنر و احسان هر زمان کوردی
وشه درلک سنکبه اوک کوندردی
یبی عالیشان ایدی هب دن یقرو
دریفا شمدی الجق در اولمز یقرو

چو کتک ارادت ایدر روان قتلو
فرق یوقدر تختده یا یرده اولور قتلو

Bu beş deneme, arada gözden kaçmış başkaları yoksa, İngiltere'de Türkçeye gösterilen ilginin ilk örnekleri olmalıdır. Bizim için de Thomas Hyde'ın ehemmiyetini bir kere daha belirtmiş oluyolar.
